

М.В. РАГОЙША

«НАША НИВА» І ЎСХОДНЕСЛАВЯНСКІЯ ПЕРЫЯДЫЧНЫЯ ВЫДАНЫ: ДЫЯХРОННЫ І СІНХРОННЫ ЗРЭЗЫ

Проводится типологическое сопоставление первой легальной белорусскоязычной газеты «Наша Ніва» (Вильно, 1906-1915 гг.) с первенцами русской и украинской периодики – «Ведомостями о военных и иных делах, дос-тойных значения и памяти, случившихся в Московском государстве и иных окрестных странах» (1703-1728) и «Основою» (1861-1862) (диахронный срез), а также изданиями начала XX в. («Северо-Западный край», «Рада» - синхронный срез). При этом определяется как типологически схожее, универсальное, так и национально неповторимое, своеобразное.

The author of the article works out a typological comparison of the very first Belarusian-language newspaper «Nasha Niva» (Vilnia, 1906-1915) with the spring-offs of the Russian and Ukrainian periodical press in native language - «Ведомости о военных и иных делах, достойных значения и памяти, случившихся в Московском государстве и иных окрестных странах» (1703-1728), and «Основа» (1861-1862) (diachronically) as well as with publications of the early XX century («Северо-Западный край», «Рада» - synchronically). Not only similarities, but also national peculiarities have been traced.

Вызначэнне характарыстычных параметраў такога феномена, як п е р ш а я легальная нацыянальная газета, нельга здзейсніць без уліку і ўлас-нага, і аналагічнага вопыту суседніх, блізкіх у гістарычным зрэзе, культур.

«Наша Ніва» падавала сябе як «першая беларуская газета з рысункамі». Фактычна першым легальным выданнем на беларускай мове была газета «Наша Доля» (вышла ўсяго сем нумароў). Сёння, пры асэнсаванні працэсу станаўлення беларускай нацыянальнай перыёдыкі, аналізуючы «Нашу Долю» і «Нашу Ніву», мы лічым неабходным, адкінуўшы ўсялякага роду ідэалагічную заангажаванасць папярэдніх ацэнак, разгледзець гэтыя газеты з улікам сучасных набыткаў гуманітарных навук у падыходзе да гістарычных

падзей, да гісторыка-культурных тэкстаў, да ролі СМІ ў станаўленні і развіцці грамадскай супольнасці. Шматаспектнасць дзейнасці «Нашай Нівы» яркава вызначаецца ў кантэксце шматвяковага вопыту прэсы па яе ўключэнню ў працэс фарміравання ўнутрыграмадскіх і міждзяржаўных адносін.

У характарыстыцы выданняў вялікае значэнне мае пытанне аб іх адраснасці. Пад зваротам «Нашай Долі» да «скрыўджанага вясковага і гарадскога народу», «мужыкоў», «усёй працавітай беднаты» нельга не ўбачыць зварот менавіта да «дэмасу», да народа, які высвятляе асноўны, вызначальны кампанент ідэалагічнага зместу газеты. На гэтую ж дэмакратычную скіраванасць была зарыентаваная і «Наша Ніва».

Высвятляючы агульнае і адметнае ў практыцы ўсходнеславянскіх СМІ, звернемся да першых крокаў станаўлення рускай журналістыкі. Як вядома, «першыя рускія перыядычныя выданні, у тым ліку літаратурныя газеты і часопісы, выдаваліся ўрадавымі ўстановамі» (Берков 1967, 279). Так, першая руская газета ўбачыла свет 2 студзеня 1703 г. па загаду Пятра I і мела назву «Ведомости о военных и иных делах, достойных значения и памяти, случившихся в Московском государстве и иных окрестных странах» (далей - «Ведомости...»). У 1728 г. выданне газеты, якая на той час ужо мела назву «С-Петербургские ведомости», было даручана Акадэміі навук. Пад тытулам выдання было падпісана: «Российские ведомости с Немецких, Французских, Голландских и прочих курантов к пользе и ради куриозитета Российского народа на Российский язык переводятся и в типографии императорской Академии печатаются». У час праўлення Елізаветы Пятроўны ў газеты з'явіўся дадатак - перыядычнае выданне «Месячные исторические, генеалогические и географические примечания к Ведомостям», які прынята лічыць першым рускім навукова-нумарным часопісам (Дмитриев 1987, 37-40). «Ведомости...» былі афіцыйным друкаваным органам, яны прадстаўлялі дзяржаву, іх выданне было ўзгоднена з дзяржаўнай палітыкай. Расія, устаючы на ногі, імкнучыся паказаць сябе свету, хацела арыентавацца на замежныя краіны.

Такім чынам, ля вытокаў рускай прэсы стаяла дзяржава, уладныя структуры былі фактычна і арганізатарамі, і фундатарамі, і апекунамі перыёдыкі. У адрозненне ад яе, і беларускія, і ўкраінскія легальныя (пра нелегальныя тыпу «Мужыцкай праўды» тут не гаворыцца) нацыянальныя (на беларускай і ўкраінскай мовах) перыядычныя выданні прабівалі сабе дарогу саматугам. Перыёдыка выдавалася па ініцыятыве свядомай нацыянальнай інтэлігенцыі за прыватныя грошы. Для народаў, што вымушаны былі адстойваць сваё права на развіццё ўласнай мовы і культуры, на сам статус нацыянальнай самабытнасці, перыёдыка з'яўлялася сродкам і самаабароны, і самарэалізацыі. Выхад у свет для яе быў заўсёды змаганнем. Яна існавала насуперак дзяржаўным русіфікатарскім законам, чыноўніцка-бюракратычным загадам. Нацыянальная ідэя ў той ці іншай ступені з'яўлялася вядучым чыннікам дзейнасці творчай інтэлігенцыі, якая ініцыявала выдавецкую справу. Усё гэта уплывала як на структуру выданняў, так і на іх змест. Задачы фарміравання нацыянальнай свядомасці таксама «завязвалі» выдавецкую дзейнасць менавіта на свайго чытача. Таму асноўны ўпор у выданнях рабіўся на факты з мясцовага жыцця, на нацыянальныя матэрыялы. Асвятленне замежных падзей, якое пераважала ў «Ведомостях...», не маючы афіцыйнага характару, мела ў іх меншы аб'ём.

Першае ўкраінскае перыядычнае выданне - літаратурна-навуковы часопіс «Основа» - выдаваўся ў Пецярбурзе ў 1861-1862 гг. Выйшла ўсяго 22 нумары (некаторыя матэрыялы публікаваліся і на рускай мове). У нацыянальным пытанні пазіцыі «Нашай Нівы» і «Основа» былі вельмі блізкія. «Основа» шмат увагі надавала стварэнню ўкраінскай школы, выданню падручнікаў, кніг для чытання на ўкраінскай мове. У той жа час трэба адзначыць, што матэрыялы інфармацыйнага, грамадска-палітычнага характару часопіс не змяшчаў. Што датычыць «Нашай Нівы», то якраз яе адрасаванасць шырокаму чытачу

ажыццяўлялася праз інфармацыйныя рубрыкі, праз раздзелы «Вакол Мінска і Вільні», «З усіх старой» і інш. «Наша Ніва» рэагавала на розныя праявы грамадскага жыцця, і ў гэтым яе структурнае і функцыянальнае адрозненне ад «Основы» і падабенства з рускімі «Ведомостями...».

Аналіз тэкставага поля нумароў «Нашай Нівы» дазваляе разглядаць напоўненасць выдання як канцэптuallyна-інфармацыйны паток цэласнай сістэмы тактычна-сітуацыйных хадоў. Абмежаваныя фінансавыя магчымасці не дазвалялі адкрыць пры ёй спецыяльны дадатак з галіновыя ведаў (як гэта было ў свой час зроблена пры «Ведомостях...»). Таму «Наша Ніва» імкнулася сама да паўнаты, усеахопнасці матэрыялаў. І гэта дае падставы ахарактарызаваць яе як выданне энцыклапедычнага характару. Універсальнасць «Нашай Нівы» выяўлялася і праз друкаванае слова, і праз грамадскую дзейнасць выдавецка-творчага калектыву. У гэты час у суседніх прыгнечаных рускім царызмам народаў - палякаў, літоўцаў, латышоў, украінцаў - існавалі розныя ў класавых і палітычных адносінах партыі і органы друку - ад памешчыцкіх да пралетарскіх (сацыял-дэмакратычных). На падтрымку беларускага руху, «сялянскага, народніцкага па характары» (Нарысы..., I, 435), была скіравана менавіта газета «Наша Ніва». Яна з'явілася фактычна галоўным «ідэйным, палітычным і арганізацыйным цэнтрам беларускага грамадскага жыцця пачатку XX стагоддзя» (Нарысы..., I, 435). Творчыя асобы, у тым ліку і пісьменнікі, дзякуючы намаганням якіх выдавалася газета, фарміраваўся яе змест, былі выхадцамі з розных сацыяльных пластоў. Іх шматбаковы ўдзел у актывізацыі грамадскага жыцця - «хаджэнні ў народ», агітацыйна-арганізатарская практыка, асветніцтва - таксама спрыяў папулярнасці «Нашай Нівы». Пры гэтым ствараліся кадры нацыянальна-свядомай інтэлігенцыі, абуджаліся народныя таленты. Паняцце «народніцкі» з'явілася пад уплывам рускай літаратуры - творчасці М. Дабралюбава, М. Чарнышэўскага, М. Някрасава, якія заявілі пра сябе ў 50-60-х гг. XIX ст. Лічыцца, што асноўныя пастулаты народніцтва - гэта «здольная да крытычнага мыслення асоба (тэрмін П.Л. Лаўрова), што ўсведамляе свой доўг перад народамі, які нясе на сваіх плячах увесь цяжар тэхнічнага і культурнага прагрэсу, і сялянская абшчына, якую ўспрымалі як правобраз сацыялістычнага ўладкавання» (Манеев 2001, 607). Калі паглядзець на «Нашу Ніву», зыходзячы з гэтых палажэнняў, давядзецца адзначыць, што яна сваю дзейнасць арыентавала на вырашэнне больш шырокіх задач. Сярод іх найважнейшай лічыла «барацьбу за ўсебаковае нацыянальна-культурнае адраджэнне беларускага народа, за прызнанне факта яго існавання, за яго раўнапраўнасць з іншымі народамі» (Нарысы..., I, 430).

Дзейнасць першай беларускамоўнай газеты ў гэтым накірунку, у супастаўленні з іншымі тагачаснымі мясцовымі рэгіянальнымі выданнямі, была прыярытэтай. Аналіз рускамоўнай прэсы, якая выходзіла ў свет паралельна з «Нашай Нівай» - газеты «Крестьянин», «Окраины России», «Северо-Западная жизнь», - паказвае іх заблытанасць, а то і рэакцыйнасць у падыходзе да моўнага пытання. Нават тады, калі названыя выданні заклікалі ўлічваць мясцовыя асаблівасці, шанавалі беларускую песню, народныя звычаі і вопратку, мову беларусаў яны трактавалі як «русскоязычный диалект», развіццё яе ўспрымалі як варожую і бесперспектыўную справу, бачачы ў моўным пытанні прыкметы палітычнага характару. У адным з вершаў, змешчаных у газеце «Крестьянин» і адрасаваных непасрэдна «Нашай Ніве», пісалася асуджальна: «...ты зовешь к разъединенью Детей родной семьи великой, К борьбе, к самоопределению, А там... и в рабство Польше дикой» (Крестьянин 1909). Ідэолагі імперскай шавіністычнай тэорыі «заходне-русізму» бачылі (дапускаючы, праўда, пры гэтым як агульную падставу для знітаванасці - «гражданскія свабоды») зліццё «вялікаросаў», «маларосаў» і «беларосаў» у адной нацыі - вялікарасійскай. З гэтых пазіцый было арганізавана ў Вільні так званае «Белорусское Общество». Яго праграма,

надрукаваная спачатку ў газеце «Речь», пазней з'явілася ў зборніку «Белорусский учитель» (1909). І хаця некаторы прагрэс у моўным пытанні «Общество», у адрозненне ад «Саюза Русского Народа», выявіла, усё ж такі беларускую мову яно згодна было дапускаць толькі для хатняга карыстання.

Рэдакцыя «Нашай Нівы» адстойвала права беларускай мовы - душы народа - на паўнаважнае існаванне ўжо тым, што друкавала газету не толькі кірыліцай, але і лацініцай, сведчыла аб імкненні вывесці чытачоў з працэсу нацыянальнай нівеліроўкі, беларусаў жа католікаў - з-пад панавання польскай культуры. Газета рабіла ўсё, каб нацыянальная мова стала фактарам вялікага грамадзянскага значэння. Яшчэ папярэднікі «Нашай Нівы» беларускія публіцысты-народнікі салідарызаваліся з украінскай інтэлігенцыяй, якая змагалася за свае нацыянальныя правы. На дасягненні ўкраінцаў, іхні вопыт, на працы тагачаснага ідэолага ўкраінскага адраджэння М. Драгаманава арыентаваліся і Шчыры Беларус, і Даніла Баравік, і аўтары «Гоману» напрыканцы XIX ст. Украінскія набыткі ў поўнай меры былі скарыстаны і нашаніўцамі. Так, «Наша Ніва» трымала рэгулярныя сувязі з украінскай арганізацыяй «Просвіта», многімі ўкраінскімі выданнямі настаўніцкага профілю, такімі як «Український учитель», «Рідна школа», «Громадський голос», «Взаємна поміч учительська», «Час», «Слово», пра што сведчаць і публікацыі на яе старонках (у прыватнасці, «Лісты з Украіны» С. Палуяна), і тыя дакументы, якія знаходзяцца ў архіве «Нашай Нівы».

Сярод асноўных накірункаў дэмакратычнай дзейнасці «Нашай Нівы» вядучае месца займала пашырэнне прафесійных ведаў (агрэхніка і г. д.). У гэтым пытанні газета мела аднадумцаў сярод мясцовых журналістаў з прагрэсіўных рускамоўных выданняў. Найперш вартыя разгляду публікацыі мінскай газеты «Северо-Западный край». Тэарэтыкі марксізму, выступаючы як публіцысты «Северо-Западного края», шукалі рэвалюцыйныя шляхі рашэння сялянскага і аграрнага пытанняў. У той жа час рэальнае жыццё патрабавала канкрэтных падыходаў да быцця беларускай вёскі, дзейнай, практычнай ей дапамогі. Як вядома, капіталістычныя адносіны на мяжы XIX і XX ст. у Беларусі пры яе пераважна аграрным характары гаспадарання закранулі ўсе слаі вясковага насельніцтва. Як адзначаюць гісторыкі, сталыпінская рэформа зямельнага пытання ў 1906-1907 гг. з яе стаўкай на хутарскую сістэму і іншае суправаджалася палітыкай дэнацыяналізацыі заможнага селяніна. Беларусы «северо-западных губерний», адрываючы ад панскай польскамоўнай арыентацыі, залучалі да рускамоўнай практыкі, землеўладальнікаў рабілі прыхільнікамі ўрада і цара, якія «выявілі пра яго клопат і абяцалі апеку». Дзеянні «Нашай Нівы» былі найперш скіраваны на бяднейшае беларускае сялянства. Малазямельны і неадукаваны беларускі мужык - «пан сахі» (Я. Купала) - на роднай мове атрымліваў парады па вядзенню гаспадаркі, па агрэхніцы, вырошчванню збожжа, гадоўлі хатняй жывёлы і іншае. І калі на пачатку выдання «Нашай Нівы» карэспандэнты пісалі ў рэдакцыю з жалем, што не ўсе нашаніўскія экзэмпляры ўдаецца рэалізаваць (у прыватнасці, у Мінску), то з цягам часу сітуацыя змянілася каранным чынам. Не толькі асобныя чытачы, але і рознага роду арганізацыі выпісвалі газету, і прытым на доўгія тэрміны. І не ў апошнюю чаргу выданне прыцягвала парадамі аграрнага парадку. Так, у архіве «Нашай Нівы» за 1911 г. захоўваюцца лісты з нагоды публікацый у газеце матэрыялаў пра мінеральныя і натуральныя ўгнаенні: паштоўкі, напісаныя малаграмамнай вясковай рукой, і лісты ад «Агранамічнага бюро» з маёнтка Мухаўка паблізу Навагрудка, ад таварыства «Самопомощь» з Рыгі, ад Галоўнага упраўлення землеўпарадкавання і земляробства і Камерцыйнага аддзела Магілёўскага таварыства сельскай гаспадаркі. Пісалі ў «Нашу Ніву» ад імя студэнцкага агранамічнага гуртка пры Люблінскім Нова-Аляксандраўскім інстытуце сельскай гаспадаркі. Захоўваецца ў архіве і заказ са Смаргоні ад «Чытэльні

Яўрэйскага літаратурнага таварыства» на нашаніўскія «Гутаркі аб гаспадарцы», бо «іх добра чытаюць», яны «добра пойдуць» у гандлі, «не таньше 5-ці капеек» (ДАМЛІМ РБ, ф. 3-е, в. 1, адз. зах. 80, л. 2). Цікавасць выклікае паштоўка з афіцыйным надпісам «Шкловский базар в привокзальном здании». Невядомы аўтар піша ў газету, што ў Шклове атрымалі выданні «Як ужываць штучны навоз» і «распускаюць» гэтыя выданні «дарма»: «няхай усе ведаюць, што ё на свеце людзі добрыя, што вучаць народ і грошы не бяруць. Можа хто і скарыстае, і скажа дзякуй рэдакцыі». Паказальна, што гэты тэкст, дасланы з афіцыйнай установы - Магілёўскага таварыства сельскай гаспадаркі, быў напісаны на беларускай мове (ДАМЛІМ РБ, ф. 3-е, в. 1, адз. зах. 80, л. 32). Як бачым, клопат аб «мужыцкай гаспадарцы» прыносіў «Нашай Ніве» шырокае прызнанне. Магія роднага слова прыцягвала чытачоў з далёкага далёка, прытым людзей рознага грамадскага цэнзу, адукацыі, рознага веравызнання. Сярод падпісчыкаў - «тутэйшыя» беларусы і тыя, каго закінула доля ў чужыя краі. У архіве захаваліся лісты з усіх куткоў Беларусі, з Варшавы, Прыбалтыкі, Пецярбурга, Масквы, з Далёкага Усходу і Сібіры, з Маньчжурый, поўдня Расіі і Малдавіі, са шматлікіх гарадоў, мястэчак і вёсак Украіны. З Амерыкі, Бельгіі, Нямецчыны, Францыі, Аўстрыі. Характэрна, што па подпісах на заказах выдання, на грашовых пераводах можна пазнаць прафесію падпісчыкаў. Сярод іх ксяндзы, дактары, настаўнікі, прадаўцы, студэнты і рабочыя, нават супрацоўнікі Міністэрства ўнутраных спраў, валасныя пісары і паштовыя служачыя, арганіст і падпаручнік, адстаўны афіцэр. Сяляне выпісвалі газету пераважна з дапамогай карэспандэнтаў-распаўсюджвальнікаў, часам у складчыну, бо так было танней. Характэрна, што пасрэдніцай паміж «Нашай Нівай» і чытачамі стала Мінская гарадская бібліятэка імя А.С. Пушкіна. Праз яе беларускую газету атрымлівалі выданні з Кішынёва, Пецярбурга, Чарнігава.

Перапіска «Нашай Нівы», захаваная ў архіве, змяшчае шмат допісаў з падзякай газеце за ўвагу да чалавека-працаўніка - і да яго прафесійнай дзейнасці, і да духоўнага спахытку. Адрасаты просяць высласць беларускія мастацкія творы, тэксты ўкраінскіх аўтараў, яны пытаюцца, дзе знайсці «Кабзар» Т. Шаўчэнкі, як атрымаць украінскія п'есы для пастаноўкі ў аматарскім тэатры. Украінскае мастацкае слова было запатрабавана беларускім чытачом амаль як сваё роднае: гістарычнае падабенства лёсаў абодвух народаў выявілася і ў павазе ўкраінцаў да беларускай нацыянальнай перыёдыкі.

«Наша Ніва» зусім справядліва лічыцца калыскай нацыянальнай мастацкай літаратуры і літаратурнай крытыкі. Абавязковая наяўнасць нацыянальных мастацкіх твораў - адна з галоўных адметнасцяў першых украінскага і беларускага выданняў. У гэтым прынцыповае падабенства «Нашай Нівы» і ўжо разгледжанай украінскай «Основи». Эстэтычныя, ідэалагічныя, выхавальныя магчымасці прыгожага пісьменства дапамагалі нацыянальнай перыёдыцы фарміраваць чытача, супольнасць, нацыю. Нельга не прызнаць, што для азнаямлення ўкраінцаў і беларусаў нямала карыснага зрабіла і прагрэсіўная перыёдыка, якая выдавалася на рускай, польскай і нямецкай мовах. Сярод апошніх - кіеўскі часопіс «Przegląd Krajowy», «Kurier Warszawski», «Swiat Słowianski», «Українische Rundschau» і інш. Але найперш выданні, што друкаваліся на роднай мове, з'яўляліся стымулам адраджэння і роднага краю, і краю блізкіх па духу суседзяў. З гісторыяй беларусаў, іх мастацкай літаратурай, грамадскімі праблемамі знаёмілі чытачоў заходне-ўкраінскія «Неділя», «Руслан», «Діло», «Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка», «Літаратурно-навуковий вісник». Прыярытэтнае месца ў наладжванні кантактаў з «Нашай Нівай» належыць кіеўскім выданням «Рада», «Українська хата», якія ў пачатку ХХ ст. стаялі ў цэнтры актывізацыі ўкраінскага нацыянальнага руху, стымулявалі працэс стварэння нацыянальнай літаратуры, рэалізоўвалі пошукі новых сродкаў мастацкай выразнасці,

здзяйснялі абнаўленне літаратурнай мовы. І ўласныя творы прыгожага пісьменства, і ўзаемапераклад украінскага і беларускага мастацкага слова, практыка якога пачала пашырацца дзякуючы названым выданням, раскрывалі выразную дэмакратычную скіраванасць новай украінскай і беларускай літаратур. Нацыянальна-вызваленчы пафас і ўкраінскага друку, і «Нашай Нівы» зыходзіў з канцэпцыі, выказанай словамі славутага ўкраінскага Кабзара: «І чужому навучаецца, і свайго не цурайцеся!» Менавіта гэтыя словы праходзілі лейтматывам праз многія нумары і матэрыялы «Нашай Нівы».

«Наша Ніва», як і рускамоўныя дэмакратычныя выданні перыяду рэвалюцыі 1905 г., шырока асвятляла пытанні сацыяльна-палітычнага характару. Пры ўсёй неадназначнасці адпаведных публікацый, аналагічных па тэматыцы і праблематыцы, змешчаных у «Нашай Ніве», выданнях «Минский листок», «Северо-Западный край», усе яны былі тыпалагічна падобнымі ў галоўным, паказваючы, як «на змену аўтарытарнай форме капіталістычнага ўладкавання ў Расіі прыходзілі дэмакратычныя прынцыпы палітычнага і эканамічнага жыцця» (Слука 2000, 161). І невыпадкова ў даследаваннях, прысвечаных гісторыі расійскага парламентарызму, увага навукоўцаў засяроджваецца не толькі на рускім друку пачатку ХХ ст., але і на нашаніўскіх матэрыялах (Забайскі 1999).

Супастаўленне ўсходнеславянскай перыёдыкі дэмакратычнага накірунку, сістэматызацыя ўсіх нашаніўскіх матэрыялаў па пэўных крытэрыях паказвае асноўныя складнікі дэмакратычнага дыскурсу «Нашай Нівы», якая актыўна 1) узнімала агульныя культурны, адукацыйны і прафесійны ўзровень народа (школа, бібліятэкі, аграцэхніка і г. д.), 2) змагалася з пасіўнасцю і інертнасцю, безыніцыятыўнасцю народных мас, выступаючы супроць сацыяльнай раз'яднанасці, індывідуалістычнай замкнёнасці, заклікала да салідарнасці, узаемнай падтрымкі, да выхавання волі, вытрымкі, 3) фарміравала ў грамадстве, зыходзячы з існуючай на той час грамадскай мадэлі супольнага існавання бедных і багатых, сістэму стрымлівання і процівагаў, раскрывала магчымасці стварэння кансэнсусных сітуацый, 4) выкрывала карумпаванасць верхніх эшалонаў улады, фінансавыя махінацыі і злачынствы, 5) асвятляла пытанне выбараў, ухваляючы інстытут Думы як гарант фарміравання прававой дзяржавы, 6) тлумачыла неабходнасць свабоды слова і права чытачоў на інфармацыю і г. д.

Такім чынам, мы маем усе падставы гаварыць пра гуманістычную парадыгму нашаніўскай практыкі нацыянальнага адраджэння. Дзякуючы параўнальнаму аналізу ўсходнеславянскіх выданняў, як тыпалагічна блізкага, так і адметнага накірунку, выявілася, як і пад уздзеяннем якіх сацыяльных, нацыянальных, эканамічных, псіхалагічных чыннікаў, у выніку якіх глыбінных узаемадачыненняў з іншымі друкаванымі органамі фарміраваліся найбольш важкія характарыстычныя рысы газеты «Наша Ніва».

ЛІТАРАТУРА

Берков П.Н. Русские литературные журналы до 1917 г. // Краткая литературная энциклопедия: В 9 т. М., 1967. Т. 4.

ДАМЛІМ РБ - Дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва Рэспублікі Беларусь (Мн.).

Дмитриев В.Г. У истоков русской прессы // Дмитриев В.Г. По стране литературы. М., 1987.

Забайскі М.М. Расійская Дзяржаўная дума ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі (1906-1917). Мн., 1999.

Крестьянин. 1909. 27 марта.

Манеев М.Г. Народники // Литературная энциклопедия терминов и понятий. М., 2001.

Нарысы гісторыі Беларусі: У 2 ч. / М.П. Касцюк, У.Ф. Ісаенка, Г.В. Штыхаў і інш. Мн., 1994. Ч. 1.

Слука А. Г. Беларуская журналістыка: Вучэб. дап.: У 3 ч. Мн., 2000. Ч. 1.

Паступіў у рэдакцыю 21.02.07.

Максім Вячаслававіч Рагойша - аспірант кафедры гісторыі журналістыкі і літаратуры. Навуковы кіраўнік-доктар гістарычных навук, прафесар А.Г. Слука.